

КИЧИК БОГЛАРНИ ЛОЙИХАЛАШНИНГ ЗАМОНАВИЙ ЙУНАЛИШЛАРИ

Захидова Мадина 101 ЛАМ гурухи магистранти

Илмий рахбари проф. А.С. Уралов (СамДАКИ)

Европа мамлакатларида замонавий кичик боғларнинг хилма-хил турлари кенг тарқалган. Умуман олганда, Европада мўъжаз боғлар деб махсус мақсадларга мўлжалланган ва муайян мавзули-манзаравий функцияларни бажарадиган боғлар тушунилади. Мўъжаз боғларнинг замонавий типологиясини Г.В. Фирсова ва Н.В. Кушиновлар куйидаги гуруҳларга бўлади [1]:

1. Табиий манзаравий боғлар, масалан бир хил оилага мансуб гуллардан тузилган боғлар, майсазор ясси боғлар, сув ва суюқликни севувчи ўсимликлар, мохлар, узлуксиз гуллайдиган боғлар;

2. “Қуруқ боғлар”, кум, шағал, табиий тошлардан ташкил топган ва тупроқ намсизлигига вақтинча чидамли бўлган ўсимликлар, масалан, седумлар, молочалар, толстянкалар, кактус кабилар экиладиган мўъжаз боғлар;

3. Ҳайкаллардан тузилган мўъжаз боғлар;

4. Тошлоқ боғлар (рокарийлар, альпинарийлар, тошлоқ қирлар);

5. Томлар устига ишланган мўъжаз боғлар;

6. Полиз боғлар.

Энди ушбу боғларга алоҳида тўхтаб ўтамиз.

Тошлоқ боғлар- боғ манзарасида табиий тошлар ва улардан тузилган турли хил композициялар етакчи ўринни эгаллайдиган дам олишга мўлжалланган мўъжаз боғлардир.

Ҳозирги даврда тошлоқ боғлар бутун дунёда маълум ва машҳур бўлганидан уларнинг турли хил ва кўринишлари шаклланиб бормоқда. Улар қаторида асосан Алп тоғларининг ўсимликлари экиладиган “Алпийская лужайка”лар, поғонали, таянч деворли участкаларга ишланадиган тошлоқ бадиий боғлар- ”Архитектуравий рокарий”лар, тоғ воҳаси манзарасини эслатадиган “Тоғ воҳаси” боғлари, “Тоғ ирмоғи” боғи, “Тоғ қири” боғи, “Тошлоқ гряда”лар, “Тошлоқ хона боғи”, “Манзарали рокарий”лар, “Тошлоқ Миксбордерлар”, “Мўъжаз рокарий”лар, “Қоя боғлар” ва бошқа янги хилдаги тошлоқ боғлар вужудга келмоқда [2].

Тошлоқ боғлар катта жамоат биноларининг ички ҳовлиларида, дам олиш масканларининг ҳовлилари, парклар, боғларнинг алоҳида участкаларида қўлланиб келмоқда.

Партерли боғ- текис майсали майдонлар, ясси сатҳли гулзорлар ва сув ҳавзалари етакчи ўринни эгаллаган мунтазам режали боғ. Текис майсалар, сатҳи текис гулзорлар ва ҳовузлар етакчи ўринга эга бўлган мунтазам режавий композицияли боғ. Боғда қўлланилган дарахтлар ва буталар, одатда, боғ партерлари атрофи ва гулзорлар четларига экилиб,

уларга кузаш услубида куб, шар, конус каби мунтазам сунъий геометрик шакллар бериледи [3].

Кўриқ боғ (сад-заповедник)- бундай боғда табиатан эркин ўсган ўсимликлар композицияси етакчи аҳамиятга эга бўлиб, ландшафт архитектурасининг аралашуви деярли сезилмаслиги зарур, асосан табиий ландшафт элементлари муҳим аҳамиятга эга. Англияда бундай боғлар “сад-святылище” (“муқаддас боғ”), “сад убежище” (“кўриқ боғи”) каби номлар билан мавжуд.

Мохлар боғи- япон мўъжаз боғларининг бири бўлиб, боғ манзараси тўлиқ мохлар ва тошларнинг турли-туман хиллари билан шаклантирилган. Боғда ёркин ранглар йўқ, асосан намлик даражасига қараб ўзгариб турувчи яшил, тилло, кўкимтир ранглар мавжуд. Ўсимликлар тупроқни гўё гилам тарзида ёпиши керак. Яшил моғор учун юпкагина ер қатлами етарлидир. Шағал ёки тош тўшалган йўлаклар устидаги юпка ерда ҳосил бўлган яшил моғорлар кўриниши кишини қувонтиради. Бундай боғларни иссиқ иқлимли ва намсиз ўлкаларда яратиш мушкул иш [4].

Том боғлари - кўпгина Европа мамлакатлари, жумладан Америка ва Японияда йирик жамоат бинолари ва айрим тураржой бинолари томларида боғ лойиҳаловчи ва бунёд этувчи архитекторлар вазифасига кириб бормоқда. Бундай боғлар нафақат манзаравий завқланиш учун, балки рекреацион, яъни дам олиш мақсадида ҳам ташкиллаштирилмоқда. Улар ҳавони чанглардан, зарарли газлардан, куёш нурларидан, том устини эса куёш нуридан сақлаб, юқори қаватларда ҳаво ҳароратини сусайтиришга ҳам ёрдам беради. Томлар устида боғлар ташкил қилишда чидамли ва мустаҳкам бўлган гидро ва термохимояланишни таъминлаш зарур. Томда ўсимликларни химоялаш учун боғ атрофидан енгил девор ишланади. Ўсимликларни ўстириш учун эса субстрат тарзида “гидропоник” услубини қўллаш мумкин [5].

Том боғларини бадиийлаштириш мақсадида чуқур бўлмаган декоратив бассейнлар, атрофга сув сачратувчи мўъжаз фавворалар қўлланилиши мумкин. Том боғларини кўкаламзорлаштиришда майсалар, ер ёпувчи ўсимликлардан ишланган гулзорлар ҳамда тик кўкаламзорлаштиришда қўллунувчи айрим ўсимликлар ва мўъжаз дарахт турларидан фойдаланиш мумкин. Энг осон йўли том устига контейнерларга ўрнатилган турли эгзотик ўсимликларни ўрнатишдир.

Полиз боғлар - қишлоқ боғлари ёки “кантри” стилидаги боғларнинг бир тури бўлиб, одатда, мунтазам режада тўғри геометрик шаклдаги грядка-клубалар билан лойиҳаланади. Полиз боғининг асосий вазифаси фойдали моддий мақсадга қаратилгани учун ундаги ўсимликларга ишлов бериш, бегона ўтларни йўқотиш, ўзгартириб туриш, ҳосилини йиғиб олиш учун имконият яратиш керак. Шу сабабдан боғ клубаларининг эни бир метрга яқин бўлиши зарур. Клубаларнинг чегараларига кузалган пастқам буталар, масалан бордюрбоп ўсимликлардан ҳошия ишлангани маъқул.

Уларда клумбалар ер сатхидан кескин кўтарилган бўлгани учун уларга яқин келиб ишлов бериш ва уларга қарашда ҳатто болалар ҳам қатнашиши мумкин. Бундай клумбаларнинг баландлиги бир метргача бўлиб, эни 120 см.ни ташкил қилади. Улардаги тупроқ тўкилиб кетмаслиги учун клумба деворларини антисептик тахталар билан маҳкамлаб чиқилади. Бундай клумбаларнинг паст қисмига ёқоч қолдиқлари, дернина, чириган барглар, солома, компост ва энг устки қисмига маданиятлашган тупроқ қатлами ётқизилади [1].

Полиз боғга экиладиган ўсимликлар тури фақат полиз ва кўкат экинлар (масалан, салатга мос кўкатлар, карам, укроплар) билан чеклиниб қолмасдан манзаравий ўсимликлардан мавритан мальваси, цинния изышная, космос дваждыперистый, бархатцы прямостоячиеларнинг ҳам экилиши яхши натижалар беради. Манзаравий қовоқлар, қизил, сариқ, зарғалдоқ рангли томат ўсимликлар, булғори қалампири каби ўсимликлар ҳам полиз боғда экилиши мумкин. Полиз боғнинг модуллашган кўриниши ҳам мавжудки, бунда барча клумба ва қаторлар мунтазам геометрик шаклларда тартиб билан “чорбоғ” услубида мўъжаз кўринишда ишланади. Грядкалар оралиқлари тўшамали ёки шағалли йўлаклар билан ажратилади. Ана шундай ажойиб полиз-боғнинг ўзига хос кўриниши Францияда Вилланди мавзесида ишланган бўлиб, унда ҳар йили сентябрь ойида “полиз куни” номли шоу ўтказилиб турилади. Ушбу шоу да 250 минг гача турли хил қишлоқ хўжалик экинлари экилади [1].

Хуллас, полиз боғ бу фойдали, яъни ҳосилли боғнинг дам олиш боғи билан синтезлашган кўринишидир. Унда гул-чаманлар, партерлар ўрнини полиз экинлари экилган грядкалар, клумбалар эгаллайди. Бироқ, бундай боғда сайр қилиб дам олиш, ўтириб суҳбатлашиш, табиатни томоша қилиш учун ҳам етарлича шароит яратилиши мумкин. Шунинг учун ҳам бундай боғни биз қишлоқлардаги ҳовлили уйларда, жамоат биноларининг ҳовлиларида қўллаш учун тавсия қиламиз. Бундай боғ бизнинг ўзбекона Шарқ удумларимизга тамоман мос келади деб ўйлайман.

Хайкаллар боғи - бундай боғда гулзорлар, дарахтлар, буталар гуруҳлари ёки партерлардан кўра кўпроқ эътиборни хайкалларга берилади. Айрим ҳолларда ўсимликлар хайкаллар учун фон вазифасини бажаради ҳолос. Масалан, Парижда Сена дарёси соҳилларида ишланган “Хайкаллар боғи” ёки Стокгольмдаги “замонавий хайкаллар боғи”да ана шундай манзараларни кўриш мумкин.

Хайкал боғларни лойихалашдаги энг қийин муаммо бу кўриниш нуқталарини танлашдир. Италиядаги Бомарцо мавзеида ишланган хайкаллар боғида “монстрлар боғи” деб номланган хайкаллар қўйилган. Ушбу боғ аслида одатий манзарали яшил боғ бўлиб, унда табиат билан уйғун ва мутаносиб тарзда кўп сонли турли хил хайкаллар жойлаштирилган [1].

Ўзбекистоннинг Тошкент, Самарқанд ва Бухоро шаҳарларида Ҳиндистон фирмалари ва Ўзбекистон ҳамкорлигида қурилган меҳмонхоналар вестибюллари ва ички ҳовлиларига табиий ландшафт

элементлари: интерьерлар муҳитига мос ғаройиб ўсимликлар, очиқ ҳовузлар, ўзбекона ва японча боғ элементлари ва мўъжаз фавворалар қурилган.

Шундай қилиб, ҳаётимизнинг барча соҳаларида амалга оширилаётган узғаришлар каби ландшафт архитектураси ва боғ-истирохатчилик санъатида йирик катта ҳудудлар талаб қиладиган улкан боғлардан қура кичик боғларга бўлган моддий ва маънавий эҳтиёж кенг қулоч ёймоқда.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Гарнизоненко Т.С. Справочник современного ландшафтного дизайна. - Ростов- на-Дону, 2005.
2. Бурлуцкая Л. В., Петрова С.Г. Каменныестые сады.-М., - Р.н.Д., 2005.
3. Генрих Бельц. Фигурная стрижка деревьев.-М., 2008.
4. Сычева А.В. Ландшафтная архитектура. –М., 2008.
5. Голлвисцер Г., Вирсинг В. Сады на крышах.- М., 1972.